

Opettajan ammattietiikka

Kirsi Tirri (1999) Opettajan ammattietiikka. WSOY

Miten menetellä

moraalisessa ongelmatilanteessa? Naapuriasi pahoinpidelään, lapsesi ystävää kiusataan koulussa, ventovieraat tappelevat kadulla? Tai kollegasi työmoraalisissa on huomautettavaa, lapsesi jättää kotitehtävänsä tekemättä, työpaikallasi esiintyy sukupuolista syrjintää?

Katsotaan kirjasta.

Kirsi Tirrin kirjalla on lupaava nimi ja edellä esiintyvät teemat ovat ainakin esillä kirjassa. Antaako kirja lukijalleen aineksia ongelmien ratkaisuun?

Tirri on jakanut kirjansa

kolmeen osaan: ensimmäisessä hän käsittelee opettajan ammattietiikan teoreettisia perusteita, toisessa käytännön haasteita ja kolmannessa osassa koulun eettisten ongelmien kohtaamista. Jaottelu on selkeä, mutta teoreettisesti kovin konservatiivinen ja pedagogisesti traditionaalinen. Aivan hyvin järjestyksen olisi voinut kääntää toisinpäin: lähtökohtana olisi ollut konteksti ja ongelmat sekä niiden ratkaisuvaihtoehdot, siitä olisi edetty niiden asettamiin ehtoihin opettajan ammatille ja lopulta viimeiseksi pohdittu teoreettisia vaihtoehtoja. Toki kirjaa voi lukea hyppien ja edestakaisin selaten, mutta perinteinen lukutapa kuitenkin on varmaan yleisin tapa, alusta loppuun jonkinlaista juonta etsien.

Tirrin kirja on syntynyt

Suomen Akatemian rahoittaman tutkimusprojektin "Koulun moraalidilemmat ja niiden ratkaisustrategiat" innoittamana. Tutkimuksessa kerättiin laajahko empiirinen aineytläasteen oppilailta ja opettajilta Vantaalta ja Oulusta. Tirrin "opettaja" opettaa lapsia, suuri osa opettajista jää tarkastelun ulkopuolelle, sillä suuri osa opettajista opettaa nuoria ja aikuisia. Miten heidän etiikkansa ja moraalinen toimintansa eroaa lasten opettajista? Tämä ei tule Tirrin pohdinnan kohteeksi, vaikka se olisi kiinnostavaa siitäkinyssystä, että moraalisen kasvun kannalta on tärkeää, että opettaja toimii oikealla tavalla ottaen huomioon oppijoiden iän ja kehitystasteen.

Tirrin kirjan teoreettisessa osassa on kolme kiinnostavaa ja hyödyllistä eettisen tutkimuksen apuna käytettyä luokitusta. Niistä ensimmäisen, Dreyfusin (Dreyfus & Dreyfus 1990) esittämän, mukaan eettinen asiantuntijuus kehittyy samalla tavalla kuin muukin asiantuntijuus. Aluksi ollaan noviiseja, sitten edistyneitä aloittelijoita, harjaantuneita opettajia, kokeneita opettajia ja lopuksi asiantuntijoita. Siinä missä aloittelija nojautuu ja joutuu nojautumaan tiukkoihin ennalta asetettuihin sääntöihin ja kokee epävarmuutta uusien tilanteiden edessä, asiantuntija ei sovellalla periaatteita tai ohjesääntöjä, vaan kuuntelee ja kerää lisätietoja tilanteesta, kunnes hänen intuiutionsa kertoo hä-

nelle oikean ratkaisun.

Toisessa Deutschin

esittämässä teorian sovelluksessa Tirri pohtii opettajan asemaa oikeudenmukaisuuden jakajana. Yhtäläisyysperiaatteen mukaan opettajan tulisi jakaa tukeaan oppilaille tasapuolisesti, verrannollisuusperiaatteen mukaan taas ansioidensa mukaan. Tarpeiden mukaisessa jaossa taas opettajan tulisi antaa enemmän tukea sitä enemmän tarvitsevalle. Nämä eri periaatteet liittyvät erilaisiin eettisiin teorioihin. Yhtäläisyysperiaate Immanuel Kantin velvollisuusetiikkaan, verrannollisuusperiaate utilitarismiin ja tarpeiden mukainen jakaminen taas Tirrin sitoumukselliseksi etiikaksi kutsumaansa näkemykseen. Käytännön opetustyössä eri opettajat menettelevät varmaankin eri tavoin, mutta myös samat opettajat eri tilanteissa noudattavat eri periaatteita.

Kolmannessa teoret-

tisessa sovelluksessa lähtökohdantana on Oserin kehittämä (Oser 1991) malli opettajan ammattietiikan tutkimiseen. Välttelyorientaatiossa opettaja yrittää ratkaista eettisen ongelman kohtaamatta sitä. Delegaatio-orientaatiossa opettaja hyväksyy ajatuksen, että ongelma koskettaa häntäkin, mutta hän pyrkii delegoimaan ratkaisun jollekulle toiselle (koulupsykologille, rehtorille jne.). Yksipuolisessa päätöksenteossa opettaja ottaa vastuun ongelmasta ja pyrkii ratkaisemaan sen yksin autoritaa-

risesti. Osittaisessa diskurssissa opettaja kuulee oppijoiden ja muiden osapuolien kantoja, mutta säilyttää päätöksenteon ja vastuun itsellään. Täydellisessä diskurssissa opettaja jakaa vastuun oikeudenmukaisuuden, huolenpidon ja totuudellisuuden noudattamisesta oppijoiden kanssa ja pitää kiinni tästä periaatteesta myös kriittisissä ja aggressiivisissa tilanteissa.

Empiirisessä osassa

esitellään opettajien ja koulu-
laisten vastauksia eettisiin on-
gelmiä koskeviin kysymyksiin.
Koulun moraalidilemmat Tirri
luokittelee aineiston perus-
teella neljään luokkaan:

- 1 Opettajan toimintatapoihin liittyvät ongelmat
- 2 Oppilaiden työmoraali
- 3 Vähemmistöjen oikeudet
- 4 Koulun yhteiset säännöt

Kiinnostavaa ja samalla
huolestuttavaa on, että mora-
aalidilemmojen luettelosta
puuttuu kokonaan opetuksen
sisältöön liittyvät kysymykset.
Tirri ei myöskään omassa
tekstissään käsittele opetuksen
sisältöön liittyviä asioita. Il-
meisesti sekä opettajat että
oppilaat mieltävät opetuksen
sisällön annettuna. Eettisessä
mielessä Tirri ja useimmat
opettajat ja oppilaat siis nou-
dattavat välttelyorientaatiota:
opetuksen sisällöstä ei kanne-
ta vastuuta, vaan se siirretään
opetusviranomaisten ja kou-
lulaitoksen vastuulle. Ongel-
mana nähdään vain se, ope-
taako opettaja siten, kuin
opetussuunnitelmassa edelly-
tetään. Itse opetussuunnitel-
maa ei aseteta moraalisen
pohdinnan kohteeksi. Tämä
on kuitenkin käsittääkseni
opettajien sokea piste: ydin-

ongelmaan sovelletaan vältte-
lyorientaatiota tai ongelma
delegoidaan oman toimivallan
ulkopuolelle. Tirrin kirjan
lähdeluettelosta ei löydy esi-
merkiksi Tapio Puolimatkan
kasvatustilanteeseen liittyviä
käsitteleviä kirjoja (Puolimat-
ka 1996 ja 1997). Niissä on
paneuduttu hyvin ansiokkaas-
ti ja syvällisesti mm. indoktri-
naation ongelmaan opetuk-
sessa. Puolimatkan kirjoissa on
myös filosofisesti selkeämpi ja
kiinnostavampi esitys opetta-
jan ammattietiikan perustaksi.
Tirrin kirjan ongelmanasettel-
lut liikkuvatkin pääasiassa so-
siaalipsykologisessa viiteke-
hyksessä.

Tirrin kirja on tästä

huolimatta hyödyllinen ja
kiinnostava opettajan ammat-
tietikkaa pohdittaessa. Otsik-
ko vain lupaa liikaa. Kiinnos-
tavaa olisi saada kattavampi
teoreettinen esitys aiheesta ja
sitä täydentämään empiiristä
tutkimusta, joka kattaisi kas-
vatuksen ja koulutuksen
koko kentän sekä paneutuisi
kriittisesti myös kasvatuksen
ja koulutuksen sisältöön.

Kirjasta siis löytyy

vastaus ja ei löydy: Voit väl-
tellä tilannetta, siirtää sen kä-
sittelyä jollekulle toiselle,
puuttua tilanteeseen kuultuasi
asianomaisia tai osallistua yh-
dessä muiden ihmisten kanssa
asian ratkaisuun. Taitava se,
joka osaa valita oikean tavan
eri tilanteissa.

Lähteitä

- DEUTSCH, M. (1985). *Distributive Justice. A social-psychological perspective*. London: Yale University Press.
- DREYFUS, H. & Dreyfus, S. (1990). "What is morality? A Phenomenological account of the development of ethical expertise." Teoksessa Rasmussen, D. (ed.) *Universalism vs. communitarianism. Contemporary debates in ethics*. London: the MIT Press.
- OSER, F. (1991). "Professional morality: a discourse approach (the case of teaching profession)." Teoksessa: Kurtines, W. & Gewirtz, J. (toim.) *Handbook of moral behavior and development*. Vol 2. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- PUOLIMATKA, T. (1996). *Kasvatus ja filosofia*, 2.p., Kirjayhtymä, Helsinki
- PUOLIMATKA, T. (1997). *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa*. Kirjayhtymä, Helsinki.

Pekka Kalli